

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Stosunek wobec zmiany wykazywany przez osoby starsze – perspektywa autokreacyjna

Przedmiotem rozprawy jest stosunek osób w wieku późnej i sędziwej dorosłości do zmian zachodzących w ich życiu w perspektywie podejmowanych przez nich działań autokreacyjnych. Szczególną uwagę autor koncentruje na sposobach interpretowania i nadawania znaczeń doświadczanym przez seniorów zmianom, w kontekście rozumienia własnej biografii i rozwoju osobowego.

W pracy sformułowano następujące problemy badawcze: Jak kształtuje się stosunek wobec zmiany na etapie późnej i sędziwej dorosłości? W jaki sposób działania autokreacyjne pozostają w dynamicznej relacji ze stosunkiem do zmiany?

Badanie zostało usytuowane w podejściu jakościowym, paradygmacie konstruktywistycznym i metodologii teorii ugruntowanej w ujęciu proponowanym przez Kathy Charmaz. Jako metodę gromadzenia danych zastosowano wywiad intensywny (pogłębiony), który pozwala na dogłębne zbadanie istotnego dla badacza tematu poprzez swobodne odwoływanie się do doświadczeń i refleksji narratora w szerokim planie życia. Badanie przeprowadzono z piętnastoma osobami w wieku późnej i sędziwej dorosłości (od 65 do 84 lat) z województw śląskiego i łódzkiego. Dobór próby ewoluował od dogodnego próbkowania, poprzez dobór celowy, aż po charakterystyczne dla teorii ugruntowanej teoretyczne pobieranie próbek, trwające do momentu nasycenia kategorii danych. Proces analizy danych obejmował kodowanie wstępne (wiersz po wierszu), kodowanie skoncentrowane oraz kodowanie teoretyczne, wspomagane systematycznym pisanem not teoretycznych.

Rozprawa składa się ze wstępu, czterech rozdziałów oraz zakończenia. Rozdział pierwszy przybliża rozumienie kluczowych terminów: starości, stosunku do zmiany oraz autokreacji we współczesnym dyskursie pedagogicznym oraz psychologicznym i stanowi wprowadzenie teoretyczne do dalszej części rozprawy. Rozdział drugi zawiera szczegółowe założenia metodologiczne, opis paradygmatu konstruktywistycznego oraz procedur gromadzenia i analizy danych zgodnie z teorią ugruntowaną. Rozdział trzeci stanowi część empiryczną, koncentrującą się na zjawisku zmiany w doświadczeniach biograficznych seniorów. Rozdział kończy przedstawienie autorskiej typologii zmian. Rozdział czwarty prezentuje trójetapowy model autokreacji w starości oraz typologię decyzyjności autokreacyjnej, a więc szczególnie istotne konstrukty teoretyczne wyłonione z analizy danych.

Rozdział kończy część poświęcona dyskusji nad tokiem procesu badawczego, w której to części prezentowany jest szczegółowy opis procedury badawczej oraz ewoluowania rozumienia badanych fenomenów, tworzenia pojęć, kształtowania się roboczych hipotez oraz ich późniejszej weryfikacji. Zakończenie podsumowuje najważniejsze wnioski, wskazuje ograniczenia badania oraz potencjalne kierunki dalszej eksploracji naukowej.

Jednym z głównych rezultatów przeprowadzonego badania było stworzenie typologii zmiany na podstawie doświadczeń narratorów. Wyróżniono cztery wymiary opisujące zmianę w życiu seniorów: przedmiot zmiany (wewnętrzna/zewnętrzna), podmiot zmiany (inicjowana/doznawana), pierwotny stosunek do zmiany (pożądana/niepożądana) oraz wtórny stosunek do zmiany (pozytywna/negatywna ocena z perspektywy czasu). Kolejnym ważnym wnioskiem z badania było opisanie decyzyjności jako ogniwa autokreacji. Wykazano, że zmiany w życiu seniorów wiążą się z podejmowaniem decyzji autokreacyjnych, które prowadzą do zwiększenia poczucia zgodności z samym sobą. Decyzje te są skutkiem autorefleksyjnego namysłu i wyzwalają konkretne działania ukierunkowane na wprowadzenie zmiany we własnym życiu, lub na opór wobec zmiany. Wniosek ten pozwolił na odejście od dominującego w dyskursie naukowym przekonania, że opór wobec zmiany jest zjawiskiem jednoznacznie negatywnym. Analiza danych pozwoliła na zwrócenie uwagi na mniej oczywiste przejawy autokreacji, w tym sytuacje, w których świadoma strategia oporu wobec zmian może sprzyjać autokreacji jednostki.

Powyższe obserwacje pozwoliły na stworzenie trójetapowego modelu autokreacji. Etap przeddecyzyjny opiera się na autorefleksji, bilansowaniu życia i uczeniu się z własnej biografii, co pozwala na określenie stosunku do zmiany i rozbudzenie gotowości autokreacyjnej. Etap decyzyjny to moment aktu woli, w którym wyróżniono cztery typy decyzyjności: prospektywną, reaktywną, przekazaną oraz odroczoną. Etap postdecyzyjny z kolei wiąże się z realizacją działań, które mogą mieć charakter transgresyjny (działanie na rzecz zmiany) lub quasitransgresyjny (intencjonalne działanie nastawione na ochronę status quo i spójności ja).

Dodatkowym rezultatem badania było wyróżnienie czynników wzmacniających oraz osłabiających gotowość autokreacyjną. Zidentyfikowano grupy czynników wpływających na zdolność seniorów do samostanowienia: wczesnorozwojowe i wychowawcze (np. styl wychowania), środowiskowe (np. wsparcie bliskich, poczucie bezpieczeństwa) oraz indywidualne (np. zdolność do autorefleksji, poczucie sprawczości, siły witalne). Badanie wykazało także, że autokreacja seniorów często ma charakter dwupodmiotowy. Udział osób trzecich (bliskich, mentorów) nie wiąże się wówczas z utratą podmiotowej sprawczości badanych seniorów, lecz ze wspieraniem procesów autokreacyjnych, o ile seniorzy uznają ich

wpływ za zgodny z własnymi dążeniami. Podsumowując, badania prowadzą do wniosku dowodzą, że starość jest etapem życia stanowiącym szczególne pole autokreacji, a opór wobec zmiany, o ile wynika z pogłębionej autorefleksji, może być świadomym i konstruktywnym przejawem pracy nad sobą.